

veliko prostora za razmišljanje o stalinizmu, njegovih vzrokih, ideologiji, metodah in posledicah. V meni je še povečala odpor proti sistemom, ki v imenu nekih idealov jemljejo ljudem tisto kar bi predvsem morali imeti: sproščene odnose med sabo in svoboden osebnostni razvoj.

Janez Peršič

Vid Vremec, Andrej Manfreda, kobariški protifašist in drugi. Partizanska knjiga. Ljubljana 1973. 200 strani, 21 slik.

Težko bi natančno določili, v katero literarno zvrst ali področje sodi knjiga, o kateri poročamo. Že v njenem uvodu je rečeno, da to ni zgodovinska razprava, čeprav najbrž ni dvoma, da je bila napisana iz zgodovinarske ambicije, se pravi, približati nam neko okolje in ljudi v nekem času. Vendar avtor pri tem ni ostal pri zgodovinskih metodah ali, bolje rečeno, v precejšnji meri jih sploh ni uporabil – tu mislimo na vsestransko uporabo virov (in literature) ter na njihovo interpretacijo. V knjigi o Andreju Manfredi je precej t. i. „literarnih“ elementov v ožjem smislu, saj srečamo tu pripoved celo s pomočjo dialogov, ki so gotovo izmišljeni, čeprav vsaj nekateri slone na tako ali drugače izpričanih dejstvih. Tu gre bolj za neke vrste dramatizirano reportažo, kjer posamezne slike iz konkretnega, vsakdanjega življenja povezujejo orisi družbenopolitičnih razmer v širšem in ožjem okviru. To je življenjepisa, ki seveda mora biti naslonjen na vire, a skuša pri tem glavnega junaka in njegov čas približati bralcu na bolj neposreden, „človeški“ način, a s tem seveda zapade v nevarnost subjektivnega in pomanjkljivega prikazovanja.

Knjige, ki opisujejo življenje in usodo naših ljudi na Primorskem med obema vojnama, se pravi pod Italijo in pod fašizmom, niso ravno redke, vendar je treba reči, da so po svojem namenu, okviru in metodah zelo različne. Znanstvenega dela, ki bi v celoti obravnavalo to področje in ta čas, pravzaprav še nimamo, začetek v tem smislu pa je prav gotovo delo Milice Kacin-Wohinz, predvsem njena knjiga Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918 – 1921, Ljubljana 1972. Pričujoči poskus monografije oz. življenjepisa o enem izmed mnogih revolucionarjev (Manfreda niti ni najpomembnejši) pa utegne biti tudi eden od kamnov v tem bodočem mozaiku, zgodovini primorskih Slovencev pod Italijo, čeprav seveda nikakor ne temeljni kamen.

V uvodu avtor najprej navaja vzroke, ki so ga napotili k temu pisanju, opisuje težave pri zbiranju gradiva ter to sklene z besedami: „V tem spisu sem se trudil skupaj s številnimi sodelavci biti veren resnici in sem skušal prikazati v njem vsaj drobec iz težkega, z enkratnimi žrtvami prežetega boja za našo narodno in socialno osvoboditev, katerega težo in usodnost zmeraj znova spoznavamo.“ Gradivo, ki ga je pisec uporabljal, so v dobri meri zapisane izjave domačinov, sodobnikov in sodelavcev Andreja Manfrede, pa tudi drugih, ki jih vse hrani Goriški muzej – oddelek za Tolminsko v Tolminu. Za druge podatke splošnejšega značaja seveda uporablja literaturo, ki pa je ostala deloma neizkoriščena. Na razpolago pa je pisec imel tudi nekaj originalnih uradnih dokumentov ter predvsem pisma obeh bratov Manfreda iz ječe.

V začetku sledimo še kar dobremu opisu in zgodovinskemu pregledu te dežele pod Krmom od avstrijskih časov pa do nastopa nasilnega fašizma že pod italijansko zasedbo. Na kratko so predstavljeni tudi ljudje, ki so tamkaj živeli, zato je v tem opisu precej prvin narodopisja, kar je pri predstavitvi tako majhnega področja najbrž nujno. Verjetno na tem mestu ni potrebe, da bi napravili podrobno obnovo knjige oziroma Andrejevega življenja, zato naj samo na kratko označimo važnejše elemente te revolucionarne poti.

Najprej je opisano njegovo otroštvo (sicer zelo fragmentarno) in pa dijaška leta, kjer dobimo sicer nekam nejasno, ohlapno sliko, vendar vidimo, kako je mladi Andrej čutil vse krivice (najprej seveda v ozjem okviru), ki so se dogajale Slovincem na Primorskem, in kako ga je to nagnilo k razmišljanju, h kljubovalnosti, h konkretnim uporniškimi in zarotniškimi akcijam ter ga na koncu tega razdobja tudi pripeljalo v vrste tajne revolucionarne organizacije TIGR. Kot človek širokega pogleda in srca si je med ljudmi kmalu pridobil ugled ter spoštovanje in je postal pravi voditelj. Opisane so tudi nekatere njegove akcije in zveze po vsej Primorski, kar vse pa je tudi povzročilo, da je postal policiji zelo sumljiv. Tako ga pot pripelje kot univerzitetnega študenta pred posebno fašistično sodišče na t. i. prvem tržaškem procesu, kjer je bil med drugimi obsojen na dolgoletno ječo. Ta proces, mimogrede rečeno, tudi še čaka na pravo zgodovinsko obravnavo. Potem sledijo Andrejeva leta po raznih italijanskih zaporih, ki so nam na neki način že znani, npr. iz Čermeljvih spominov. Ker je bil stalno bolan, je bil zapor zanj še toliko večja muka, kljub premestitvam v različne „zdraviliške“ ječe. Značilna za to razdobje – in to je za nas še posebej zanimivo – pa je njegova postopna preobrazba v idejnem smislu: iz narodnega revolucionarja v člana Komunistične partije Italije. Tu so seveda imeli odločujočo vlogo stiki s številnimi zaprtimi in že prekaljenimi italijanskimi revolucionarji ter v tej zvezi navdušenja polno študijsko ozračje v tedanjih ječah. Ta razvoj je deloma razviden iz objavljenih pisem, ki jih je Andrej pisal svojim domačim ali pa posebej bratu. Prav usoda njegovega brata Janka je zelo zanimiva, saj je šel skoraj dobesedno po stopinjah starejšega brata. Vrnitev iz ječe domov je pravzaprav le intermezzo, saj ni mogel zatajiti samega sebe in je bil kmalu spet zaprt in obsojen. Še vedno ga je spremljala bolezen in poleti 1943 je umrl, tik preden je osovraženi fašizem doživel zlom in malo preden se mu je iztekla kazen. V knjigi nato sledi še kratek opis NOB na Kobariskem, ki je seveda pomanjkljiv, a nam vendar pove, da je bil duh Andreja Manfrede še naprej živ, saj se je kobariški bataljon imenoval po njem.

Sedaj se postavlja vprašanje, koliko nam je ta knjiga Vida Vremca uspela prikazati, kar se je avtor z njo namenil. Če gledamo čisto formalno in v ta namen pogledamo v uvod, kaj je avtor nameraval („vsaj drobec . . .“), je odgovor vsekakor pritrđen. Vendar ni moč ostati samo pri tem, še manj pa bi to moralo veljati za avtorja, ki je slej ko prej izpustil priložnost, da bi nam podal celovito in vsestransko utemeljeno sliko nekega gibanja – organizacije TIGR, pa čeprav na ozkem kobariškem področju. Vendar to verjetno res ni bil avtorjev namen, zato pa je treba reči, da kljub vsemu Andrej Manfreda, objektivno gledano, ni bil tako pomembna revolucionarna osebnost, da bi v eni knjigi opisovali samo njegovo življenje, saj nam to jasno pove že preprosto dejstvo, da je Andrej večino svojega revolucionarnega „staža“ prebil v ječi. Kot je bilo že omenjeno, pa avtor ni šel po poti celovitega prikaza gibanja v določenem času ter na vsaj omejenem področju, in to je škoda. Zato menimo, da bi bil tekst bolj primeren za objavo v periodičnem tisku, vsaj v takšni obliki. Kljub vsemu pa je knjiga le prijetna za branje in jo velja priporočiti vsem mladim ljudem na Tolminskem.

Ob koncu je treba reči še to, da je v knjigi kar obupno veliko tiskarskih napak, kar ni za Tiskarno Toneta Tomšiča prav nič pohvalno.

Boris Mlakar